

Mirosław J. Leszka

ILLUS IZAURYJCZYK WOBEC UZURPACJI BAZYLISKOSA

Państwo bizantyńskie pod względem etnicznym nigdy nie było jednorodne. Stanowiło ono mozaikę składającą się z wielu ludów, wśród których znajdowali się także Izauryjczycy. Zamieszkiwali oni małą, rzadko zaludnioną, górzystą prowincję u południowych wybrzeży Azji Mniejszej. Izauryjczyków, choć byli poddanymi rzymskiego cesarza, uważano za barbarzyńców i powszechnie pogardzano nimi, a to przede wszystkim z tego powodu, że jednym z głównych ich zajęć było łupienie swoich bardziej zasobnych sąsiadów. Termin Izauryjczyk był nieomal synonimem rabusia, bandyty¹. Mimo tej opinii, a może właśnie dzięki niej, Izauryjczycy chętnie byli zaciągani do armii rzymskiej i do oddziałów *bucellarii*. Od połowy V wieku zaczęli się oni pojawiać także w kręgach dowódczych armii i zajmować ważne stanowiska w cywilnym aparacie państwa. Apogeum ich politycznego znaczenia przypada na panowanie cesarza Zenona (474–491), który wywodził się właśnie z Izaurii.

¹ Nie oznacza to, że każdy Izauryjczyk był w ten sposób postrzegany (cf. H. Elton, *Illus and the Imperial Aristocracy under Zeno*, „Byzantion” 70, 2000, s. 393). Klasycznym przykładem jest Flawiusz Zenon, który w latach 447–451 pełnił funkcję *magister militum per Orientem*, w roku 448 był konsulem, uzyskał także tytuł patrycjusza i cieszył się wielkim szacunkiem współczesnych (na temat kariery Zenona – J. R. Martindale, *Prosopography of the Later Roman Empire*, vol. II A.D. 395–527, Cambridge 1980, s. 1199–1200 (dalej: PLRE)). Właśnie z tego powodu, jak można sądzić, Tarasicodissa, jego pobratymiec, późniejszy cesarz, przybrał wchodząc do cesarskiej rodziny, jako mąż Ariadny, córki cesarza Leona, jego właśnie imię (M. Harrison, *The Emperor Zeno's Real Name*, „Byzantinische Zeitschrift” 74, 1981, s. 27–28). Na temat Izauryjczyków – E. W. Brooks, *The Emperor Zeno and the Isaurians*, „English Historical Review” 8, 1893, s. 209–238 (tekst ten na blisko wiek wpłynął na sposób postrzegania i ukazywania Izauryjczyków w literaturze naukowej); C. E. Minor, *The Robber Tribes of Isauria*, „Ancient World” 11, 1979, s. 117–127; W. D. Burgess Jr., *Isaurian Names and the Ethnic Identity of the Isaurians in Late Antiquity*, „Ancient World” 20, 1990, s. 109–121; idem, *Isaurian Factions in the Reign of Zeno the Isaurian*, „Latomus” 51, 1992, s. 874–880; B. D. Shaw, *Bandit Highlands and Lowland Peace: the Mountains of Isauria-Cilicia*, „Journal of the Economic and Social History of the Orient” 33, 1990, s. 199–233, 237–270; Elton, *op. cit.*, s. 393–407.

Izauryczykiem, który obok Zenona odegrał najważniejszą rolę w życiu państwa bizantyńskiego lat 70. i 80. V wieku był Illus². W trakcie trwającej kilkanaście lat, uchwytnej w źródłach, kariery pełnił funkcję magistra officiorum, magistra militum per Orientem, był konsulem roku 478 i patrycjuszem. Angażował się w obsadzanie tronu cesarskiego, choć, przynajmniej sądząc po pozorach, sam się o niego nie ubiegał. Przez pewien czas był najważniejszym, aczkolwiek trudnym, sojusznikiem cesarza Zenona, szarą eminencją bizantyńskiego dworu. Kończył zaś karierę, jak i życie, jako śmiertelny wróg swojego izauryjskiego pobratymca.

Celem niniejszego artykułu jest ustosunkowanie się do kilku kwestii związanych z udziałem Illusa w uzurpacji Bazyliskosa z lat 475–476 r., które ukazywane są w literaturze przedmiotu w sposób niepełny, często bez głębszej analizy źródeł.

Illus pojawia się na scenie historycznej dopiero w roku 474, kiedy to Zenon powierzył mu dowództwo nad oddziałem wojska, którego zadaniem było powstrzymanie Gotów Teodoryka Strabona operujących przeciw Cesarstwu na terenie Tracji³. Nie wiadomo jakie stanowisko powierzył Illusowi Zenon, natomiast jedno jest pewne, że z wyznaczonego mu zadania ten pierwszy wywiązał się dobrze. Gockie niebezpieczeństwo zostało zażegnane. Rację mają ci uczeni, którzy zwracają uwagę na fakt, że nie jest prawdopodobne, aby wspomniane powyżej odpowiedzialne zadanie zostało powierzone człowiekowi zupełnie nieznanemu i niedoświadczonemu⁴. Należy sądzić, że Illus od jakiegoś czasu przebywał w Konstantynopolu i że miał za sobą jakieś doświadczenia w służbie państwowej. Pewną wskazówką w tym zakresie może być inskrypcja pochodząca z Cylicji datowana na 458 lub 473 rok odnosząca się do jakiegoś Illusa, który był *μεγαλοπρεπέστατος κόμης* i *πατήρ τῆς πόλεως* Elaeussa-Sebaste⁵. Tytuł *μεγαλοπρεπέστατος κόμης* był typowy dla zarządców prowincji końca V wieku. Z dużą dozą prawdopodobieństwa można identyfikować Illusa z inskrypcji z późniejszym magistrem officiorum. Imię *Illus* występuje rzadko, a inskrypcja pochodzi z okresu, w którym mógł być on już człowiekiem dorosłym (to istotne przy datowaniu inskrypcji na 458 r.) i z obszaru, który związany był z Izaurią. W kontekście kariery Illusa przed 474 r. przywołuje się również przekaz *Patria Constan-*

² Na temat kariery Illusa – A. Nagl, *Illos*, [w:] *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft* 18, 1916, col. 1089–1090; PLRE II, s. 586–590.

³ Ioannes Antiochenus 210, ed. C. Müller, *Fragmenta Historicorum Graecorum*, vol. IV, Paris 1883 (dalej: Ioannes Antiochenus).

⁴ Burgess, *Isaurian Factions...*, s. 879; Elton, *op. cit.*, s. 400.

⁵ *Ibidem*, s. 406; cf. H. Taeuber, *Der kilikische Comes Illus*, „Jahrbuch der österreichischen Byzantinistik“ 42, 1992, s. 247–248. Na temat Elaeussa-Sebaste – F. Hild, H. Hellenkemper, *Tabula Imperii Byzantini 5. Kilikien und Isaurien*, t. 1, Wien 1990, s. 400–401.

*tinoupoleos*⁶, gdzie znajduje się informacja, iż sprawował on wiele urzędów (πολλὰς ἀρχὰς) za panowania Leona i Zenona. Jest również możliwe, że do 474 r. kariera Illusa rozwijała się bez wsparcia Zenona. Nie byłoby w tym nic dziwnego, ponieważ znamy inne przypadki realizowania niezależnych od wpływów Zenona karier Izauryczyków⁷. Nie przeczą również takiej możliwości źródła, w których Illus ukazywany jest jako przyjaciel Zenona⁸. H. Elton starał się wykazać, że jest to tradycja słaba⁹, ale w moim przekonaniu, nawet, gdyby nie zgodzić się z wywodami amerykańskiego uczonego i przyjąć za dobrą monetę przekaz wzmiankowanych źródeł, to nie mają one żadnej wartości dla udowodnienia tezy o wspieraniu Illusa przez Zenona przed 474 r., ponieważ nie wspominają one od kiedy datuje się ich ewentualna przyjaźń. Tak na przykład Malalas pisze o tym w ustępie, w którym rozpoczyna swoją opowieść o buncie Illusa przeciw Zenonowi, a więc z perspektywy lat 80. Wspomina jedynie, że Illus był Izauryczykiem i przyjacielem Zenona, a pierwszym wydarzeniem, które przywołuje w kontekście ich kontaktów, jest powrót Zenona do władzy w 476 r.¹⁰ Nie jest więc wykluczone, że ich bliższe kontakty były świeżej daty i wywodziły się dopiero z tego okresu. Jest również możliwe, że Malalas, jak i inni autorzy piszący o ścisłych, opartych na zaufaniu związkach cesarza z Illusem, budowali ten pogląd na bazie ich przynależności do jednego ludu oraz wiedzy o kilkuletnim okresie trudnej, ale jednak współpracy między nimi.

Wydaje się, że argumentem wzmacniającym tezę o tym, iż Illus do 474 r. budował swoją karierę niezależnie od wpływów Zenona jest jego przyłączenie

⁶ *Patria Konstantinoupoleos*, ed. T. Preger, *Scriptores originum Constantinopolitanarum*, vol. II, Lipsiae 1989, s. 227.

⁷ Elton, *op. cit.*, s. 400; o karierze Marsusa – PLRE, s. 728.

⁸ Ioannes Malalas, *Chronographia*, ed. B. G. Niebuhr, Bonnae 1831, s. 385 (dalej: Malalas); Iordanis, *Romana*, Monumenta Germaniae Historica, Auctores Antiquissimi 5.1, ed. Th. Mommsen, Berolini 1961, s. 44. cf. *The Chronicle of Joshua the Stylite composed in Syriac A.D. 507*, XII. With a translation into English by W. Wright, Cambridge 1882 – *confidant*; tłum. niemieckie *Die syrische Chronik des Josua Stylites XII*, von A. Luther, Berlin, New York 1997 (Vertrauensmann) i uwagi H. Eltona, *op. cit.*, s. 400. Kandyd Izauryczyk pisze wyraźnie, że przyjaźń Illusa z Zenonem datuje się od czasów przejścia tego pierwszego na stronę wypędzonego cesarza [Candidus, *Fragmenta*, ed. R. C. Blockley, *The Fragmentary Classicising Historians of the Later Roman Empire. Eunapius, Olympiodorus, Priscus and Malchus*, vol. II, Liverpool 1983, s. 468: "Ἰλλους συνέβη Ζήνωνι εἰς φίλιαν (dalej: Candidus)]. Uczeń odrzucając przekaz mówiący o tym, że istniały więzi rodzinne między Illusem i Zenonem. Wedle *De insidiis* (Constantine Porphyrogenitus, *Excerpta de insidiis* 35, [w:] *Excerpta historica*, C. de Boor, Berlin 1905), Illus miał być wujem Zenona. Na ten temat patrz Elton, *op. cit.*, s. 400.

⁹ *Ibidem*, s. 400, przyp. 28.

¹⁰ Malalas, s. 385.

się do spisku Bazyliskosa i cesarzowej-wdowy Weryny¹¹. Bazyliskos pozyskał Illusa do swojego wystąpienia w czasie jego działań przeciw Gotom w Tracji. Bazyliskos był wtedy magistrem militum praesentalis, a więc przełożonym Illusa i przebywał wówczas w Heraklei. Gdyby Illus był postrzegany jako przyjaciel Zenona, jego zaufany człowiek, wątpić należy, aby Bazyliskos zwrócił się do niego z ofertą współudziału w usunięciu cesarza. Nie wiemy, czym pozyskał Bazyliskos Illusa¹². Można jedynie podejrzewać, że obietnicą wysokich godności i materialnej gratyfikacji, a także ukazaniem przyszłej uzurpacji jako przedsięwzięcia prostego, które mogło zakończyć się jedynie sukcesem spiskowców. Illus dał się skusić. Nie okazał się lojalnym wobec Zenona. Gdyby rzeczywiście był od lat mocno związany z Zenonem czy tak łatwo dałby się przekonać Bazyliskosowi? Mógł o propozycji poinformować swojego protektora, a do tego dysponował przecież realną siłą wojskową, którą można było wykorzystać do obrony cesarza. Znamienym jest również fakt, że, jak donosi Jan z Antiochii¹³, Bazyliskos wysłał Illusa z listem do znajdującego się w Konstantynopolu Armatusa¹⁴, swojego siostrzeńca, w którym zaproponował temu ostatniemu udział w spisku. Jest możliwe, że Armatus i Illus znali się osobiście, a prawie pewne, że co nieco o sobie wiedzieli. Armatus musiał mieć do posłańca przynajmniej trochę zaufania, zaangażować się przecież miał w przedsięwzięcie, które, w razie przedwczesnego ujawnienia, czy niepowodzenia, groziło utratą życia. Armatus zapewne wiedział, że związki Illusa z Zenonem są stosunkowo słabe i świeżej daty, dlatego łatwiej było mu uwierzyć w to, iż przekazana za jego pośrednictwem oferta nie jest jedynie prowokacją i że nie zostanie przez posłańca wydany cesarzowi. Illus miał również nawiązać kontakt z cesarzową Weryną, którą nakłaniał do wystąpienia przeciw Zenonowi. Władzę po nim miał przejąć Patrycjusz, przyjaciel cesarzowej-wdowy. Illus musiał w tym zakresie realizować zalecenia Bazyliskosa, który chciał wykorzystać autorytet siostry dla przejęcia przez siebie władzy¹⁵.

¹¹ Na temat początków uzurpacji Bazyliskosa – Brooks, *op. cit.*, s. 216; J. Jarry, *Hérésies et factions dans l'Empire Byzantin du IVe au VIe siècles*, La Caire 1968, s. 244–253; M. J. Leszka, *Empress-Widow Verina's Political Activity during the Reign of Emperor Zeno*, [w:] *Mélanges d'histoire byzantine offerts à Oktawiusz Jurewicz à l'occasion de son soixante-dixième Anniversaire*, Łódź 1998, s. 129–133.

¹² Śladem istnienia jakichś zobowiązań wobec Illusa jest przekaz Teofanesa, w którym czytamy, iż powodem późniejszego przejścia bohatera artykułu na stronę Zenona, było to, że Bazyliskos nie wywiązał się z nich – Theophanes, *Chronographia* AM 5969, ed. C. de Boor, vol. 1, Lipsiae 1883 (dalej: Theoph.).

¹³ Ioannes Antiochenus 210.

¹⁴ Na temat roli Armatusa w uzurpacji Bazyliskosa – M. J. Leszka, *Armatus: a story of Byzantine general from 5th century*, „Eos” 87, 2000, s. 337–338.

¹⁵ Na ten temat – Leszka, *Empress-Widow...*, s. 131–132.

O udziale Illusa w dalszych krokach w celu odsunięcia Zenona od władzy nie słyszymy. Źródła skupiają swą uwagę na działaniach podejmowanych przez Bazyliskosa i Werynę, cesarzową-wdowę po Leonie I¹⁶. Dzięki ich zręcznym posunięciom Zenon został postawiony w sytuacji, z której jedynym rozsądnym wyjściem była ucieczka. Cesarz opuścił Konstantynopol zabierając, co podkreślają źródła, spore środki finansowe i udał się do Izaurii. Przejęcie władzy przez Bazyliskosa odbyło się bezkrwawo. Można by rzec, że sprawa została rozwiązana środkami pokojowymi w obrębie cesarskiej rodziny. Na rękach Illusa nie znalazła się więc krew stronników Zenona, co z pewnością ułatwiło mu późniejsze kontakty z odsuniętym od tronu cesarzem.

Zenon po ucieczce do Izaurii zaczął organizować siły, w oparciu o które zamierzał odzyskać władzę. Bazyliskos doskonale rozumiał, że jeśli chce umocnić się na cesarskim tronie, to musi uporać się z ekscesarzem. To, czego nie uczyniono w Konstantynopolu w styczniu 475 roku, trzeba było sfinalizować w zbrojnych zmaganiach na terenie Izaurii. Bazyliskos zdecydował się na wysłanie wojsk przeciw Zenonowi. Na ich czele postawił Illusa i Trokundusa, jego brata. Co zadecydowało o takim wyborze dowódców wyprawy przeciw Zenonowi? Źródła nie przynoszą żadnych w tej kwestii informacji. Natomiast wydaje się, że na decyzję Bazyliskosa złożyło się kilka przyczyn. Nowy władca Imperium mógł po pierwsze sądzić, że może liczyć na lojalność Illusa. Uczestniczył on przecież w spisku przeciw Zenonowi, o czym ten ostatni dowiedział się jeszcze w Konstantynopolu, zapewne od cesarzowej Weryny, kiedy ta przedstawiła mu powody, dla których powinien opuścić stołeczne miasto. Illus musiał liczyć się z tym, że Zenon nie wybaczy mu zdrady i jeśli będzie miał możliwość, to odpłaci mu się za nią. Po wtóre: czynnikiem, który mógł wpłynąć na decyzję Bazyliskosa był fakt, iż wyznaczeni przez niego dowódcy dobrze znali teren, na którym mieli działać – byli Izauryjczykami. Był to czynnik istotny zważywszy na warunki geograficzne Izaurii, krainy górzystej. Łatwiej tutaj było się bronić, niż prowadzić działania ofensywne, szczególnie, gdy nie znało się dobrze terenu. Po trzecie: Bazyliskos mógł liczyć na to, że Illus, jako Izauryjczyk łatwiej będzie mógł się porozumieć z miejscową ludnością, ze swoimi pobratymcami. Po czwarte wreszcie stosunkowo świeże dokonania Illusa w walkach z Ostrogotami świadczyły o tym, że jest zdolnym, skutecznym dowódcą. To dawało nadzieję, że poradzi sobie również z Zenonem.

Nie wiemy, kiedy dokładnie rozpoczęła się ekspedycja Illusa i Trokundusa, ale zapewne nastąpiło to w niedługim czasie po przejściu władzy przez

¹⁶ Przekazy źródłowe dotyczące spisku analizuję w artykule cytowanym powyżej – *Empress-Widow...*, s. 130–133.

Bazylikosa, może wiosną 475 r. Działania Illusa i Trokundusa przeciągnęły się na rok następny, bowiem cel nie został osiągnięty. Zenon zamknął się w jednej z niedostępnych twierdz izauryjskich, której wojska Illusa i Trokundusa nie były w stanie zdobyć. Najprawdopodobniej wiosną roku 476 doszło do wydarzenia, które zmieniło istniejący dotychczas układ sił. Oto Illus i Trokundus przeszli wraz z dowodzonym przez siebie wojskiem do obozu Zenona. Illus zdradził Bazylikosa na rzecz Zenona, tak jak raptem kilkanaście miesięcy wcześniej dokonał kroku w przeciwną stronę. Co zdecydowało o zmianie stanowiska Illusa? Źródła z pozoru dają odpowiedź na to pytanie. Teofanes¹⁷ bowiem donosi, że Bazylikos nie wywiązał się z obietnic wobec Illusa i Trokundusa, a senat nie mogąc dłużej znosić rządów Bazylikosa zwrócił się do nich, aby porozumieć się z Zenonem i doprowadzić do odsunięcia jego konkurenta.

Uczeni w zasadzie akceptują przekaz Teofanesa¹⁸. Wydaje się jednak, że trzeba odnieść się do niego z rezerwą, szczególnie dotyczy to pierwszej jego części. Bazylikos był człowiekiem doświadczonym. Pełnił szereg ważnych stanowisk państwowych¹⁹. Czy wysłałby przeciw Zenonowi wojsko na czele z dowódcami, wobec których nie wywiązał się z obietnic? Czy nie był w stanie przewidzieć ewentualności takiego kroku? Teofanes nie pisze o jakie zobowiązania chodziło? Część uczonych uważa, że Bazylikos obiecał obdarzyć ich stanowiskami magistrów militum?²⁰ Są to jednak jedynie przypuszczenia, nie mające żadnego uzasadnienia w istniejącym materiale źródłowym. Czy izauryjscy wodzowie przez stosunkowo długi czas zmagaliby się z Zenonem czekając, aż Bazylikos łaskawie spełni swoje wobec nich zobowiązania? Wydaje się, że Teofanes nie znając dokładnie okoliczności, w jakich doszło do przejścia Illusa i Trokundusa na stronę Zenona przywołał powód, który wydawał się mu najbardziej oczywisty – wodzowie zdradzili Bazylikosa, bowiem zostali przez niego oszukani.

Przyczyny odstąpienia Illusa i Trokundusa były, jak się wydaje, bardziej złożone. Po pierwsze byli dobrze zorientowani, co dzieje się w stolicy, która

¹⁷ Theoph. AM 5969; Zonaras, *Epitome historiarum* XIV, 2., ed. J. P. Migne, *Patrologiae cursus completus... series graeca*, t. 134–135.

¹⁸ Np. Brooks, *op. cit.*, s. 217; Ju. Kulakowski, *Istorija Wizantii*, t. 1, London 1973, s. 400–401; E. P. Gluszanin, *Wojennaja znat ranniej Wizantii*, Barnaul 1991, s. 141.

¹⁹ Na temat kariery Bazylikosa – PLRE II, s. 212–214.

²⁰ Np. Gluszanin, *op. cit.*, s. 141. Warto zwrócić uwagę, iż po odzyskaniu władzy przez Zenona, co prawda Trokundus otrzymał stanowisko magistra militum per Orientem, ale Illus został obdarzony godnością magistra officiorum. Czy nie powinien domagać się stanowiska magistra militum, którego nie uzyskał od Bazylikosa? Warto również nadmienić, iż źródła nie podają nam informacji jakie stanowiska powierzono Illusowi i Trokundusowi w chwili, gdy wysyłano ich przeciw Zenonowi? Nie można całkowicie wykluczyć możliwości, choć źródła o tym milczą, że Bazylikos, przynajmniej któregoś z nich mianował magistrum militum.

zbuntowała się przeciw Bazyliskosowi²¹. Jak dowodzi Michael Redies²² Bazyliskos obawiając się stołecznej ludności od lutego/marca 476 r. przebywał w Chalcedonie. Jego pozycja była wyraźnie osłabiona. Trudno było przewidzieć jak rozwinie się sytuacja. W każdym razie istniała realna groźba utraty przez niego władzy. W tej sytuacji dalsze jego wspieranie stawało się przedsięwzięciem ryzykownym. Illus był zręcznym i przewidującym politykiem, przeto mógł dostrzec, iż powinien porzucić Bazyliskosa, zanim straci możliwości manewru²³. W ostatnim czasie wskazuje się również na religijne motywy odstąpienia Bazyliskosa przez Illusa i jego brata. Illus był ortodoksyjnym chrześcijaninem²⁴, musiało go niepokoić wspieranie przez Bazyliskosa środowiska monofizyckiego. Zenon, co prawda, jak się sądzi, wykazywał już w tym czasie dążność do porozumienia z monofizytami, ale nie zdążył poczynić jakichś wyraźniejszych w tym kierunku kroków²⁵. Był więc dla Illusa łatwiejszy do zaakceptowania. Warto również zwrócić uwagę na to, że obaj byli mocno związani z kultem św. Tekli. Ewagriusz Scholastyk pisze, że powrotowi Zenona do władzy patronowała właśnie wspomniana święta²⁶, której w dowód wdzięczności cesarz zbudować miał wspaniałą świątynię w okolicach Seleucji. O tym, że Illus także związany był z kultem św. Tekli świadczy fakt, iż jednej ze swych córek nadał jej imię²⁷. Nie należy przeceniać wątku religijnego w zawarciu porozumienia między Illusem i Zenonem, ale mógł on w jakimś stopniu się do niego przyczynić.

²¹ Przekaz Teofanesa, jak sądzę, jest śladem kontaktów braci z Konstantynopolem, w którym przecież musieli mieć swoich zaufanych ludzi. Na temat sytuacji w Konstantynopolu cf. M. B. Leszka, *Patriarcha Akacjusz wobec uzurpacji Bazyliskosa (475–476)*, „Acta Universitatis Lodzensis”, Folia Historica 48, 1993, s. 75–76; M. Redies, *Die Usurpation des Basiliskos (475–476) im Kontext der Aufsteigenden monophysitischen Kirche*, „Antiquité Tardive” 5, 1997, s. 217sq.

²² *Ibidem*.

²³ Zbyt daleko idzie W. D. Burgess (*Isaurian Factions...*, s. 879), pisząc, że Illus i Trokundus lawirowali między Bazyliskosem i Zenonem, w pewnym sensie z poczucia odpowiedzialności za państwo – chęć zastąpienia niekompetentego cesarza kimś lepiej radzącym sobie z rządzeniem państwem. Illus i Trokundus porzucili Zenona kierując się swoimi interesami i powrócili do niego z ich powodu. Co nie oznacza, że ich wybory nie mogły być dobre dla państwa rzymskiego. Można sądzić, iż chcieli wiązać się z takim władcą, który zapewnił im utrwalenie ich pozycji w dłuższej perspektywie czasowej, a więc z kimś, kto w miarę dobrze radziłby sobie z prowadzeniem nawy państwowej.

²⁴ M. Salamon, *Pamprepiusz z Panopolis – pisarz, profesor, polityk, obrońca pogaństwa w cesarstwie wschodnim*, [w:] *Studia Classica et Byzantina. Alexandro Krawczuk oblata*, Kraków 1996, s. 189.

²⁵ M. B. Leszka, *Miedzy ortodoksja a monofizytyzmem. Obsada tronów patriarchalnych Konstantynopola, Aleksandrii, Antiochii i Jerozolimy w polityce cesarza Zenona*, „Vox Patrum” XVIII, 1998, s. 439.

²⁶ Evagrius, *Historia Ecclesiastica* III, ed. – 8. *The Ecclesiastical History of Evagrius with the Scholia*, ed. J. Bidez, L. Parmentier, Amsterdam 1964. Na ten temat patrz L. Hayne, *Thecla and the Church Fathers*, „Vigiliae Christianae” 48, 1994, s. 214.

²⁷ Ioannes Antiochenus 214.11; PLRE II, s. 1064.

Do przejścia Illusa na stronę Zenona przyczyniła się także, jak sądzę, sytuacja militarna. Długotrwałe działania nie przynosiły pożądanego celu. Wojsko było zapewne znużone. Co prawda nie wiemy, jaki był skład etniczny oddziałów dowodzonych przez Illusa, ale ze względu na pochodzenie wodzów, można podejrzewać, że w jego otoczeniu była spora grupa Izauryjczyków. Wątpić należy, że palili się oni do krwawej rozprawy ze swymi pobratymcami. Nie bez znaczenia pozostaje również fakt, iż w ręce Illusa i Trokundusa wpadł najprawdopodobniej jeszcze w 475 r. Flawiusz Longinus²⁸, brat Zenona. Illus mógł go potraktować w negocjacjach z Zenonem jako kartę przetargową, a przede wszystkim jako gwarancję własnego bezpieczeństwa. Jak powszechnie wiadomo, Illus nawet po powrocie Zenona do władzy przetrzymywał Longinusa, jako zakładnika, mając nadzieję, iż posiadanie cesarskiego brata, zabezpieczy go przed nastawianiem cesarza na jego życie. Illus zdawał sobie sprawę z tego, że Zenon może nie zapomnieć mu jego zdrady na rzecz Bazyliskosa i w którymś momencie zechcieć ukarać niełojalnego wodza. W takim kontekście nie można mówić o przyjaznych stosunkach między Illusem i Zenonem. Izauryjczycy współpracowali ze sobą jedynie z politycznej konieczności.

Ostatnim epizodem związanym z udziałem Illusa w wydarzeniach związanych z uzurpacją Bazyliskosa jest jego udział w pozyskaniu Armatusa dla sprawy Zenona. Armatus został wysłany przez Bazyliskosa przeciw połączonym siłom Zenona i Illusa. Pośrednikiem między Zenonem i Armatusem został Illus²⁹. To on, jak wspominałem, wciągnął poprzednio Armatusa do spisku przeciw Zenonowi. Żadne inne, poza Kandydem Izauryjczykiem, źródło nie wskazuje osoby posłańca. Wydaje się jednak, iż fakt ten jest prawdopodobny. Illus znał Armatusa i mógł łatwiej go przekonać do przejścia na stronę Zenona. Mógł służyć Armatusowi za przykład. Sam przecież najpierw wraz z Bazyliskosem wystąpił przeciw Zenonowi, a następnie zdradził tego pierwszego przechodząc do obozu swego izauryjskiego pobratymcy, uzyskując przy nim silną pozycję³⁰.

Sumując powyższe rozważania należy stwierdzić, iż w fazie przygotowań do uzurpacji Bazyliskosa Illus odegrał rolę pośrednika między tym pierwszym, a Armatusem i Weryną. Odsunięcie Zenona od władzy odbyło się bez rozlewu krwi, bez starcia zbrojnego, a główna rola przypadła w nim Werynie i Bazyliskosowi. W tej sytuacji zdecydowana większość źródeł pomija udział Illusa w tych wydarzeniach. Gdyby nie przekaz Jana z Antiochii nie wiedzielibyśmy, że odegrał on w nich jakąkolwiek rolę.

²⁸ Na temat kariery Longinusa – PLRE II, s. 689–690.

²⁹ Candidus, s. 468.

³⁰ Leszka, *Armatus...*, s. 340.

W czasie trwania rządów Bazyliskosa Illus, któremu powierzono zadanie wyeliminowania Zenona, wykazał się umiejętnościami skutecznego polityka. Potrafił dostrzec, że Bazyliskos nie jest w stanie ustabilizować swoich rządów. Przy takiej ocenie sytuacji Illus zdecydował się na przejście na stronę Zenona i wspierał go w powrocie do władzy, co pozwoliło mu na uzyskanie silnej pozycji u boku cesarza. Nie wydaje się, aby między Zenonem i Illusem kiedykolwiek istniały przyjacielskie stosunki. Opierały się one jedynie na wspólnym w danym momencie politycznym interesie.

Mirosław J. Leszka

ILLUS ISAURIAN TOWARDS BASILISCUS' USURPATION

(Summary)

Hereby paper was dedicated to Illus Isaurian's part played in events connected with Basiliscus' usurpation in years of 475-476.

At the stage of preparations to Basiliscus' usurpation, Illus acted as an intermediary between Basiliscus and Armatos and Verina. Zeno's debar from posts of authority went on without bloodshed, without armed fighting, with the main part played by Verina and Basiliscus. In those circumstances most of sources take no account of Illus' participation in those events.

Under the reign of Basiliscus, Illus, who was charged with a task of Zeno's removal, proved his abilities as an efficient politician. He was able to notice, that Basiliscus is unable to stabilize his reign. Having estimated the state of affairs Illus decided to go over Zeno's side and he supported Zeno in his return to authority, which enabled him to obtain the strong position at the Emperor's side. It doesn't seem that Zeno and Illus have ever had friendly relations with each other. Their relations were merely based on common political interest, at given moment.